

VIDA KRISZTINA

KILÁBALÁS A VÁLSÁGBÓL?

FŐ MAKROGAZDASÁGI TRENDEK AZ EURÓPAI UNIÓ TÍZ KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPAI TAGORSZÁGÁBAN

A tanulmány egy sor makrogazdasági mutató alapján azt tárgyalja, hogyan lábál ki a tíz közép- és kelet-európai ország a válságból, megindult-e a növekedés, és ha igen, melyek annak mozgatórugói, mindennek milyen hatása van a foglalkoztatásra vagy az inflációra. Az európai konjunktúra és a külső kereslet alakulása továbbra is bizonytalan, miközben az európai adósságválság miatt mindenhol napirenden van az államháztartások konszolidációja, az EU egyre szigorodó szabályainak megfelelően. E két korlátozó tényező miatt a korábban tapasztalt dinamikus felzárkózás visszatérése már nem várható, de talán van esély arra, hogy a térségben kiegyenlítettebb növekedés alakuljon ki, a legtöbb makrogazdasági mutató fokozatos javulása mellett.

1. BEVEZETÉS

Ez a tanulmány az EU10 országcsoportról, vagyis Lengyelországról, Csehországról, Szlovákiáról, Magyarországról, Szlovéniáról, Észtországról, Lettországról és Litvánriáról, valamint az Európai Unióhoz később csatlakozott Romániáról és Bulgáriáról ad rövid összehasonlító makrogazdasági áttekintést (elsősorban a 2012 nyári Eurostat-adatok alapján [Eurostat 2012]). A cikk célja annak feltárása, hogyan lábálnak ki a válságból a vizsgált országok, beindult-e a növekedés a térségben, és ha igen, mik a gazdasági talpra állás és fellendülés motorjai. Élénkül-e a belső kereslet, javul-e a beruházási kedv és milyen külgazdasági teljesítmény jellemzi a tíz országot? További fontos kérdés, hogy mindez hogyan hat a foglalkoztatásra, a munkanélküliségre, vagy éppen az inflációra. A 2008-ban kirobbant válság a banki, pénzügyi szektorból indulva hatott a reálgazdaságra, illetve megrengette számos ország közpénzügyeit is. A tanulmány azt is vizsgálja, hogy az Európai Unió egyre szigorodó fiskális szabályainak megfelelően hol tart az államháztartások konszolidációja a régióban és hogyan alakulnak az államadóssági trendek. A záró fejezet végül kitér az összehasonlító elemzésből Magyarország számára levonható következtetésekre is.

2. NÖVEKEDÉS, FELZÁRKÓZÁS

A válság az EU10 többségében rendkívül lendületes növekedési és felzárkózási trendeket tört meg, majd 2009-ben a tíz országból kilencben az EU-átlagnál nagyobb, sok esetben drámai *recesszió* következett be. A balti államokban a GDP zuhanása – a korábbi túlfűtött növekedés után – kétszámjegyű volt, de a szlovén,

a magyar, a román, a bolgár, valamint a cseh és a szlovák gazdaságok is igen jelentős mértékben zsugorodtak. Egyedül a nagy belső piaccal rendelkező és a külpiacoktól a legkisebb mértékben függő Lengyelország nem süllyedt recesszióba, sőt 2010-ben és 2011-ben is dinamikus növekedést tudott felmutatni. A 2010-es évben már csak két ország (Románia és Lettország) teljesítménye maradt a negatív tartományban, miközben a lengyel, a cseh, a szlovák és az észt gazdaság már az uniós átlag felett bővült. 2011-ben csak Szlovéniában volt recesszió, a többi kilenc ország GDP-je ugyanakkor a szerény, 1,5 százalékos uniós átlagot meghaladó mértékben nőtt.

1. táblázat: A GDP növekedése reálértékben, az előző év százalékában

	2007	2008	2009	2010	2011	2012*	2013*
EU27	3,2	0,3	-4,3	2,0	1,5	0,0	1,3
Lengyelország	6,8	5,1	1,6	3,9	4,3	2,7	2,6
Csehország	5,7	3,1	-4,7	2,7	1,7	0,0	1,5
Szlovákia	10,5	5,8	-4,9	4,2	3,3	1,8	2,9
Magyarország	0,1	0,9	-6,8	1,3	1,6	-0,3	1,0
Szlovénia	6,9	3,6	-8,0	1,4	-0,2	-1,4	0,7
Észtország	7,5	-3,7	-14,3	2,3	7,6	1,6	3,8
Lettország	9,6	-3,3	-17,7	-0,3	5,5	2,2	3,6
Litvánia	9,8	2,9	-14,8	1,4	5,9	2,4	3,5
Románia	6,3	7,3	-6,6	-1,6	2,5	1,4	2,9
Bulgária	6,4	6,2	-5,5	0,4	1,7	0,5	1,9

Forrás: Eurostat (* előrejelzés)

A 2012-es év azonban úgy tűnik, megakasztja az ígéretesnek tűnt kilábalási trendeket, hiszen az Eurostat előrejelzései [Eurostat 2012] értelmében az Európai Unió összesített GDP-je stagnálhat, a térségben pedig a szlovén és a magyar gazdaság zsugorodik, a cseh és a bolgár lényegében szinten marad, miközben a többi hat ország 1,4 és 2,7 százalék közötti GDP-növekedést könyvelhet el. A 2013-as év azonban ismét kedvezőbb lehet, hiszen várhatóan sehol nem lesz recesszió, a növekedési ráták az 1,3 százalékos uniós átlag közelében, vagy afelett alakulhatnak. Így ez lesz a csatlakozás utáni első olyan év, amikor a térség viszonylag kiegyenlített növekedési ütemet tud felmutatni, kiugróan nagy eltérések nélkül.

Érdeemes közelebbről megvizsgálni, *milyen tényezők* befolyásolták, illetve befolyásolják a tíz ország bruttó hazai termékének alakulását a válság utáni években. Az Eurostat részletes adatai alapján elmondható, hogy Lengyelországra, Szlovákiára, Romániára, valamint a balti államokra jellemző, hogy a növekedést az élénkülő *belső kereslet*, ezen belül is hangsúlyosan a *beruházási tevékenység* húzza 2010-től, illetve 2011-től. A költségvetési szigor miatt a közületi fogyasztás mind a tíz országban lényegében stagnál vagy csökken, miközben a magánfogyasztás is lassabban talál magára (különösen igaz ez Magyarország, Szlovénia és Bulgária esetében). A külpiacok zsugorodása ugyanakkor kedvezőtlenül hatott a kivitelre, így a *nettó export* 2010-ben csupán öt országban: Csehországban, Magyarországon, Szlovéniá-

ban, Észtországban és Bulgáriában járult hozzá a növekedéshez, míg tavaly már csak a cseh, a szlovák, a magyar és a bolgár gazdaságot jellemezte kifejezetten exportvezérelt GDP-bővülés.

Az idénre várható szerényebb gazdasági teljesítmények mögött a nettó exportnak kizárólagos szerepe lesz hazánk mellett Csehország, Szlovénia és Bulgária esetében, míg Lengyelországban és Szlovákiában a belső kereslet növekedésösztönző hatását fogja kiegészíteni. Ugyanakkor Románia és a balti államok csak belső tényezőknél, azon belül elsősorban a beruházásoknak köszönhetik a gazdasági gyarapodást 2012-ben. Végül az előrejelzések szerint 2013-ban a nettó kivitel már csupán Magyarország és Szlovénia esetében fog kizárólagos szerepet játszani a GDP szerény mértékű bővülésében, a másik három visegrádi országban pedig a belföldi kereslettel együtt élénkítheti a gazdaságot. Ugyanakkor a két balkáni és a három balti tagállam fejlődésének motorja egyértelműen a tovább élénkülő belső kereslet lesz a jövő évben [European Commission 2012a].

A *növekedés szerkezetét* tekintve tehát egyáltalán nem egységes a vizsgált térség, és ugyanez mondható el az *életszínvonal* tekintetében is. A válság ellenére a legnagyobb ütemben – 2006 és 2011 között mintegy 10 százalékponttal – Lengyelország, Szlovákia és Románia tudott fejlődni az egy főre jutó GDP tekintetében, de jelentősen javult a lett, a litván és a bolgár mutató is. A magyar ráta alig érzékelhetően emelkedett, míg az észt adatot a válság vetette vissza jelentősebben, ám itt ismét gyorsabb fejlődés várható. A felzárkózás trendje szempontjából azonban éppen a két élen járó ország helyzete tűnik a legkedvezőtlenebbnek, hiszen az utóbbi két évben a GDP/fő mutató Csehországban stagnál, Szlovéniában pedig – egyedülként a régióban – romlik. Ennek ellenére e két ország „dobogós” helye egyelőre nincs veszélyben, miközben a két balkáni ország sem tudott még bejutni a középmezőnybe, amelyet Szlovákia vezet, és amelyben a hasonló szinten álló Észtország, Magyarország és Lengyelország mellett a tőlük még lemaradó Litvánia és Lettország található.

2. táblázat: Egy főre jutó GDP (vásárlóerő-paritáson, az EU-átlag százalékában)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
EU27	100	100	100	100	100	100
Lengyelország	52	54	56	61	63	65
Csehország	80	83	81	82	80	80
Szlovákia	63	68	73	73	73	73
Magyarország	63	62	64	65	65	66
Szlovénia	88	88	91	87	85	84
Észtország	66	70	69	64	64	67
Lettország	51	56	56	51	55	58
Litvánia	56	59	61	55	57	62
Románia	38	42	47	47	47	49
Bulgária	38	40	44	44	44	45

Forrás: Eurostat

3. BERUHÁZÁSOK, KÜLFÖLDI TŐKE

Ahogy az előbb említettekből is kitűnik, a térség országainak többségében kulcszerepet játszanak a beruházások a GDP bővülésében. A leginkább gyengélkedő szlovén, magyar és cseh gazdaságokban a bruttó állótőke-beruházások stagnálnak, vagy visszaesnek (a bolgár trend is romló volt, de ideai előrejelzés még nem áll rendelkezésre). Ezzel szemben a legdinamikusabb beruházási tevékenységet mutató országokban – balti államok, Lengyelország, Szlovákia, Románia – most elsősorban az infrastruktúra fejlesztésére, az energiaprojektekre és a termelőkapacitások versenyképesebbé tételére helyeződik a hangsúly [Meisel 2012; Wisniewski 2012; Tury 2012; Orosz 2012]. A 3. táblázatból az is jól látszik, hogy a szlovák beruházások értéke az idén először megelőzi a magyarét, míg a hasonló népességű Csehországban több mint kétszer annyit fognak investálni, mint hazánkban.

3. táblázat: Bruttó állótőke-beruházás, folyó áron, milliárd euró

	2007	2008	2009	2010	2011	2012*	2013*
Lengyelország	67,1	80,8	65,8	70,4	74,7	77,0	79,4
Csehország	35,6	41,3	35,1	36,5	37,1	36,4	37,3
Szlovákia	14,4	16,0	13,0	14,6	15,5	16,3	17,5
Magyarország	21,7	22,9	18,9	17,5	16,9	16,1	16,5
Szlovénia	9,6	10,7	8,3	7,7	6,9	6,7	6,8
Észtország	5,7	4,8	3,0	2,7	3,4	3,9	4,3
Lettország	7,2	6,8	4,0	3,3	4,3	4,7	5,3
Litvánia	8,1	8,2	4,6	4,5	5,4	5,8	6,6
Románia	37,7	44,6	28,9	29,7	33,5	35,6	38,8
Bulgária	8,8	11,9	10,1	8,2	8,0	n.a.	n.a.

Forrás: Eurostat (* előrejelzés)

4. táblázat: FDI-beáramlás, milliárd euró

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012*
EU10	46,3	51,2	42,5	18,5	19,2	24,1	21,3
Lengyelország	12,7	15,9	9,7	7,9	6,7	9,5	9,0
Csehország	4,4	7,6	4,4	2,1	4,6	3,9	3,5
Szlovákia	3,7	2,6	3,2	0,0	0,4	1,5	1,0
Magyarország	5,5	2,9	4,2	1,5	1,7	3,0	1,7
Szlovénia	0,5	1,1	1,3	-0,5	0,3	0,8	0,9
Észtország	1,4	2,0	1,2	1,3	1,2	0,1	1,0
Lettország	1,3	1,3	0,9	0,1	0,3	1,1	0,5
Litvánia	1,4	1,5	1,3	0,0	0,6	0,9	1,0
Románia	9,1	7,3	9,5	3,5	2,2	1,9	1,5
Bulgária	6,2	9,1	6,7	2,4	1,2	1,3	1,2

Forrás: WIIW (* előrejelzés)

Az EU10 országok felzárkózásában továbbra is fontos szerepet tölt be a *külföldi működő tőke* beáramlása (4. táblázat). A válság előtti három évben a legtöbb FDI Lengyelországba, Romániába, Bulgáriába és Csehországba áramlott, őket követte Magyarország, a balti államok és Szlovénia. Úgy tűnik, a csúcsev a 2007-es volt, amikor az egész régió több mint 51 milliárd eurónyi működő tőkét vonzott, ami két évvel később – a válság hatására drámaian – 18,5 milliárdra zuhant. Míg 2011-ben már mintegy 24 milliárd értékű FDI érkezett az EU10-be (ebből 9,5 milliárd Lengyelországba, közel 4 milliárd Csehországba és 3 milliárd Magyarországra), addig az idei évre a térségben újabb csökkenés várható [Meisel-Vida 2012]. Összességében a visegrádi országokba és Romániába áramlott a legtöbb olyan külföldi tőke, amely zöldmezős beruházást valósított meg [WIIW 2012], jelentősen hozzájárulva ezzel a hazai ipar fejlődéséhez, az exportkapacitások bővítéséhez és munkahelyek teremtéséhez.

4. KÜLGAZDASÁGI TELJESÍTMÉNY

A válság az EU10 külgazdasági teljesítményét is jelentősen befolyásolta. A csatlakozás óta dinamikus növekvő *export* 2009-ben kivétel nélkül minden vizsgált országban visszaesett, azonban – ahogyan azt az 5. táblázat szemlélteti – 2010-től a kivitel folyamatosan felfelé ívelő pályán van, azok után, hogy 2010-ben, vagy 2011-ben már mindenhol meghaladta a válság előtti, 2008-as szintet.

5. táblázat: Áruk és szolgáltatások exportja, folyó áron, milliárd euró

	2007	2008	2009	2010	2011	2012*	2013*
EU27	4976,0	5151,5	4327,2	4992,0	5507,4	5792,1	6168,6
Lengyelország	126,8	144,9	122,5	149,8	165,9	173,0	183,6
Csehország	90,0	99,4	84,5	101,3	116,0	121,8	128,9
Szlovákia	47,6	53,8	44,5	53,4	61,5	65,7	71,0
Magyarország	80,8	86,2	70,9	84,0	93,0	100,0	110,4
Szlovénia	24,0	25,0	20,6	23,2	25,8	27,0	28,9
Észtország	10,8	11,5	9,0	11,4	14,8	15,4	16,6
Lettország	8,9	9,9	8,1	9,7	11,9	12,8	13,9
Litvánia	15,4	19,3	14,5	18,8	24,0	26,2	28,5
Románia	36,5	42,5	36,2	44,0	52,3	55,1	60,8
Bulgária	18,3	20,6	16,6	20,7	25,6	n.a.	n.a.

Forrás: Eurostat (* előrejelzés)

Az európai piacok gyengélkedése miatt azonban némi átrendeződés érezhető az exportreláció tekintetében. Az Eurostat adatai szerint az EU27 átlagában is megfigyelhető, hogy az *Unió részesedése* a tagállamok teljes kivitelében mintegy négy százalékponttal csökkent, vagyis a 2007-es 68,2 százalékról 2011-ben 64,3 százalékra szorult vissza. Ez a trend az EU10-ből csak Bulgáriára és Szlovéniára nem volt igaz az elmúlt öt évben, ugyanakkor Lengyelország és Románia esetében egy százalékponttal

pontos, Csehország és Szlovákia esetében két százalékpontos, Magyarország és Litvánia esetében pedig három százalékpontos csökkenés volt megfigyelhető. A leginkább Észtország és Lettország „fordult el” az uniós piactól, hiszen itt négy, illetve hat százalékpontos volt a változás. Az EU visszaszorulásával párhuzamosan némileg nőtt a *keleti viszonylatok* (FÁK-országok, Ázsia) súlya és fontossága, ugyanakkor a tíz országból nyolcra az uniós átlagnál nagyobb összefonódottság jellemző az export részarányát tekintve (csak Bulgária és Litvánia a kivétel), és az EU10 átlagában számított mintegy 72 százalékos részarányal más reláció továbbra sem tud vetekedni. Ami a kivétel termékszerkezetét illeti, ezt nem befolyásolta a válság, és a térség országaira továbbra is jellemző, hogy *legfontosabb exporttermékük* a gépek, szállítási eszközök (SITC7), valamint az egyéb feldolgozóipari termékek (SITC6+8). Ez alól az egyetlen kivétel Litvánia, ahol az első helyen az ásványi fűtőanyagok, kenőanyagok állnak (SITC3), de itt is a második legfontosabb kategóriába a feldolgozóipari termékek tartoznak.

6. táblázat: Áruk és szolgáltatások importja, folyó áron, milliárd euró

	2007	2008	2009	2010	2011	2012*	2013*
EU27	4903,8	5120,5	4205,6	4878,0	5363,7	5591,4	5893,9
Lengyelország	135,7	159,3	122,3	154,0	170,0	175,0	186,2
Csehország	86,5	95,7	78,7	96,6	109,6	114,4	120,9
Szlovákia	48,2	55,3	45,0	54,3	59,7	63,8	68,6
Magyarország	80,0	85,7	66,5	77,7	85,6	91,0	99,4
Szlovénia	24,6	26,2	20,1	23,0	25,4	26,5	28,0
Észtország	12,3	12,2	8,2	10,4	14,0	14,8	16,0
Lettország	13,2	13,0	8,4	9,9	12,7	13,8	15,1
Litvánia	19,3	23,2	14,9	19,1	24,4	27,0	29,3
Románia	53,9	60,8	43,3	50,5	59,4	63,7	69,5
Bulgária	24,4	27,9	19,7	21,4	25,3	n.a.	n.a.

Forrás: Eurostat (* előrejelzés)

A válság nem csak az exportot, de az *importot* is visszaszorította a térség országaiban (6. táblázat). Ez különösen a három balti és a két balkáni tagállamra volt igen kedvező hatással, ugyanis véget vetett a korábbi évekre jellemző hatalmas külkereskedelmi egyensúlytalanságoknak, és egyben rávilágított a külkereskedelem kedvezőtlen szerkezetére és jelentős importfüggőségükre is. Mindez látványosan javított a *folyó fizetési mérlegeken*, és az elmúlt évek, valamint a 2012-es és 2013-as előrejelzések trendjei is arra utalnak, hogy (a pozíciók némi romlása ellenére) már nem várhatóak a GDP-hez viszonyított kétszámjegyű hiányok. A másik csoportba sorolhatók a visegrádi országok és Szlovénia, amelyek közül azonban, úgy tűnik, Lengyelországnak és Csehországnak nem sikerül egyensúlyba hoznia folyó fizetési mérlegét (előbbi esetében a külkereskedelmi hiány, míg utóbbi esetében a külföldi tulajdonú cégek profitrepatriálása okozza a deficitet), ugyanakkor ebbe az irányba halad Szlovákia és Szlovénia, a magyar teljesítmény pedig messze a legjobb az EU10-en belül.

7. táblázat: Folyó fizetési mérleg a GDP százalékában

	2007	2008	2009	2010	2011	2012*	2013*
Lengyelország	-6,2	-4,8	-3,1	-3,7	-4,3	-3,9	-4,2
Csehország	-4,3	-2,9	-3,4	-4,4	-3,6	-3,2	-3,2
Szlovákia	-5,3	-6,3	-3,6	-3,6	0,1	0,2	0,2
Magyarország	-7,3	-6,9	-0,2	1,0	0,9	2,2	3,7
Szlovénia	-4,8	-7,0	-1,3	-0,8	-1,1	-0,4	0,7
Észtország	-15,9	-9,1	4,6	3,8	0,6	-0,3	-0,3
Lettország	-22,4	-13,1	8,6	3,0	-1,2	-1,8	-2,6
Litvánia	-14,4	-13,0	2,8	1,1	-1,6	-2,0	-2,1
Románia	-13,4	-11,4	-4,2	-3,9	-4,1	-5,0	-5,0
Bulgária	-25,2	-23,2	-9,0	-0,4	0,8	0,6	-0,3

Forrás: Európai Bizottság

5. MUNKANÉLKÜLISÉG, FOGLALKOZTATOTTSÁG

A 2008–2009 előtti, zömében dinamikus növekedés a térségben mindenhol leszorította a munkanélküliségi rátákat, és 2008 volt az első olyan év a csatlakozás óta, amikor az EU10 minden országában 10 százalék alatt volt ez az adat (8. táblázat).

8. táblázat: Munkanélküliség, százalék

	2007	2008	2009	2010	2011	2012*	2013*
EU27	7,2	7,1	9,0	9,7	9,7	n.a.	n.a.
Lengyelország	9,6	7,1	8,2	9,6	9,7	9,8	9,6
Csehország	5,3	4,4	6,7	7,3	6,7	7,2	7,2
Szlovákia	11,2	9,6	12,1	14,5	13,6	13,2	12,7
Magyarország	7,4	7,8	10,0	11,2	10,9	10,6	9,6
Szlovénia	4,9	4,4	5,9	7,3	8,2	9,1	9,4
Észtország	4,7	5,5	13,8	16,9	12,5	11,6	10,5
Lettország	6,5	8,0	18,2	19,8	16,2	14,8	13,2
Litvánia	4,3	5,8	13,7	17,8	15,4	13,8	12,7
Románia	6,4	5,8	6,9	7,3	7,4	7,2	7,1
Bulgária	6,9	5,6	6,8	10,3	11,3	12,0	11,9

Forrás: Eurostat, Európai Bizottság (* előrejelzés)

A gazdasági recesszió, a termelés és a fogyasztás visszaesése azonban a tíz országból hatban kétszámjegyűre növelte az *állástalanok arányát* (a balti államokban és Szlovákiában különösen drámai mértéket öltve). Ez a helyzet 2010-ben, valamint tavaly és az idén is fennmaradt, miközben a lengyel és a szlovén adat is megközelítette a 10 százalékos szintet, és csupán a román és a cseh munkanélküliség maradt viszonylag alacsonyan. A lassú kilábalás jeleként értelmezhető azonban, hogy ez a

társadalmilag kulcsfontosságú mutató a vizsgált országok többségében javulásnak indult. Ezzel párhuzamosan a nagy munkaerő-kibocsátó országok esetében (Lengyelország, Románia, Bulgária) a válság ellenére sem következett be a külföldön munkát vállalók tömeges hazatelepülése, ami így nem befolyásolta számottevően a munkaerőpiac helyzetét (ugyanakkor a hazautalások csökkenése mindenütt érezhető volt) [Wisniweski 2012; Orosz 2012].

A válság hatására a munkanélküliség növekedésével párhuzamosan az EU10 országokban a foglalkoztatási ráták is csökkentek, többségében igen kedvező trendeket vetve vissza ezzel. A legerőteljesebben a balti államokban és Bulgáriában zsugorodott a foglalkoztatottság, ami komoly munkaerőpiaci anomáliákra is utal. A 9. táblázatból jól kivehető, hogy az EU10 többségében a foglalkoztatás elmarad az EU-átlagtól, és csupán Csehország és Észtország rendelkezik magas, 70 százalékos feletti mutatókkal, miközben évek óta messze a legalacsonyabb szint Magyarországon található. A hasonló lélekszámú Csehországban éppen 10 százalékponttal magasabb ez az adat, mint hazánkban, ami (más versenyképességi tényezők mellett) összességében a miénknél másfélszer nagyobb bruttó hazai összterméket és ezen keresztül magasabb életszínvonalat eredményez. Érdeemes még megjegyezni, hogy az *Európa 2020 stratégia* keretében az EU által kitűzött 75 százalékos foglalkoztatottsági célhoz hogyan kapcsolódnak az EU10 országok [European Commission 2012b]. A 75 százalékos szintet az évtized végére csak Csehország, Magyarország, valamint Szlovénia tűzte ki, Észtország és Bulgária ennél magasabbat: 76 százalékos szeretne elérni. A másik öt ország a kevésbé ambiciózus 70 százalékos (Románia) és 73 százalékos (Lettország) közötti eredményt célozta meg.

9. táblázat: Foglalkoztatás, százalék

	2007	2008	2009	2010	2011
EU27	69,9	70,3	69,0	68,6	68,6
Lengyelország	62,7	65,0	64,9	64,6	64,8
Csehország	72,0	72,4	70,9	70,4	70,9
Szlovákia	67,2	68,8	66,4	64,6	65,1
Magyarország	62,6	61,9	60,5	60,4	60,7
Szlovénia	72,4	73,0	71,9	70,3	68,4
Észtország	76,8	77,0	69,9	66,7	70,4
Lettország	75,2	75,8	67,1	65,0	67,2
Litvánia	72,9	72,0	67,2	64,4	67,2
Románia	64,4	64,4	63,5	63,3	62,8
Bulgária	68,4	70,7	68,8	65,4	63,9

Forrás: Eurostat

6. MONETÁRIS FOLYAMATOK

Az *árstabilitás* az EU10-országok egyik gyenge pontja. A válság előtti időszakban a dinamikus növekedést a vizsgált országok többségében *magas infláció* kísérte: 2007-ben a tízből kilenc országban volt az uniós átlag felett a pénzromlás mérté-

ke. Ez a helyzet 2008-ban már a teljes csoportra igaz volt, és annak ellenére, hogy több országban már csökkent, vagy éppen visszaesett a GDP, az infláció négy esetben (a balti államok és Bulgária) kétszámjegyűre futott fel. A 2009-ben begyűrűzött krízis és a zuhanó kereslet azután – Lengyelország kivételével – mindenhol lenyomta az inflációt, és e kedvező folyamatok jobbjára 2010-ben is folytatódtak. Ugyanakkor a román és a magyar infláció viszonylag magasan, az uniós átlag kétszerese-háromszorosa körül alakult, annak ellenére, hogy abban az évben az előbbiben recesszió, az utóbbiban pedig nagyon szerény növekedés volt regisztrálható.

Az Európai Bizottság előrejelzései [European Commission 2012a] alapján elmondható, hogy az idei évben Magyarországon a visszaeső termelés és a tavalyihoz képest egyértelműen csökkenő magán- és közületi fogyasztás, valamint a mélyponton lévő beruházási tevékenység ellenére a pénzromlás mértéke messze a legmagasabbra várható a térségen belül. Ennek egyik okaként a nyersanyag- és energiaárak emelkedését szokás emlegetni, ez azonban, mint objektív külső tényező a legtöbb vizsgált ország esetében szintén inflációs nyomásként jelentkezhetne (hiszen hazánk energiaimport-függőség szempontjából a középmezőnyben van [European Commission 2011]). Ezért e jelenség okainak feltárása mélyebb elemzést igényel. A jövő évre vonatkozó előrejelzés értelmében egyébként – a növekedéshez hasonlóan – a 2013-as év lehet az első olyan esztendő, amikor a térségben a szerényebb mértékű, de kiegyenlítettebb ütemű felzárkózást viszonylag hasonló és egyben kezelhető szintű infláció kísérheti.

10. táblázat: Infláció (harmonizált fogyasztói árindex)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012*	2013*
EU27	2,3	3,7	1,0	2,1	3,1	n.a.	n.a.
Euróövezet	2,1	3,3	0,3	1,6	2,7	n.a.	n.a.
Lengyelország	2,6	4,2	4,0	2,7	3,9	3,7	2,9
Csehország	3,0	6,3	0,6	1,2	2,1	3,3	2,2
Szlovákia	1,9	3,9	0,9	0,7	4,1	2,9	1,9
Magyarország	7,9	6,0	4,0	4,7	3,9	5,5	3,9
Szlovénia	3,8	5,5	0,9	2,1	2,1	2,2	1,7
Észtország	6,7	10,6	0,2	2,7	5,1	3,9	3,4
Lettország	10,1	15,3	3,3	-1,2	4,2	2,6	2,1
Litvánia	5,8	11,1	4,2	1,2	4,1	3,1	2,9
Románia	4,9	7,9	5,6	6,1	5,8	3,1	3,4
Bulgária	7,6	12,0	2,5	3,0	3,4	2,6	2,7

Forrás: Eurostat, Európai Bizottság (* előrejelzés)

Árfolyampolitikai szempontból az EU10 három csoportra osztható. Az első csoportba tartozik az a három ország – Szlovénia, Szlovákia és Észtország – amelyek már tagja az euróövezetnek. A másik csoportba szintén három ország sorolható: egyrészt Lettország és Litvánia, amelyek az EU-csatlakozást követően az

ERM2 árfolyamrendszerbe is beléptek, és azóta nagyfokú valutastabilitást mutatnak, másrésről Bulgária is, amelynek nemzeti valutája – bár hivatalosan még nem tagja az ERM2-nek – a valutatanácsi rendszer keretében gyakorlatilag rögzítve van az euróhoz, ami az intézményi belépést csupán technikai kérdéssé teszi számára. A többi négy ország, Lengyelország, Csehország, Magyarország és Románia egyelőre nem lépett be az európai árfolyamrendszerbe, valutáik szabadon lebegnek az euróval szemben. Ez a válság idején jelentős kockázatokat rejtett magában, ugyanakkor nagyobb szabadságot is biztosított számukra az árfolyam alakításában. A valutaövezet jelenlegi problémái miatt e négy országból három egyelőre lebegtetni az eurózónához való csatlakozás dátumát, és a román 2015-ös céldátum sem tűnik reálisnak. Ugyanakkor a maastrichti kritériumok teljesítése esetükben is prioritást élvez.

7. KÖZPÉNZÜGYEK

Az *államháztartás* helyzete az EU10 többségében a válságot megelőző években kedvezően alakult, 2007-ben már csupán Magyarország rendelkezett a GDP-arányosan 3 százalékos maastrichti hiányküszöbnél nagyobb értékkel, trendszerűen pedig csupán a román mutató romlott a csatlakozás előtti időszakhoz képest. 2008-ban azonban a tíz országból már ötben futott 3 százalék fölé a hiány, a 2009-es mély recesszió évében pedig csak az észt költségvetés maradt a határértéken belül, miközben a recessziót elkerülő, de az előző évnél 3,5 százalékkal mérsékeltebben gyarapodó Lengyelország is hatalmas hiányt halmozott fel. Ezért 2009 folyamán az Európai Bizottság hét esetben megindította a túlzottdeficit-eljárást, miközben hazánkkal szemben ez már 2004 óta folyt [European Commission 2012c]. A hagyományosan kiegyensúlyozott fiskális politikát folytató Észtország elkerülte az eljárást, ami Bulgária ellen is csupán két évig (2010 közepétől 2012 közepéig) volt érvényben. A korrekciós határidők szűkre szabottak: Lengyelország, Románia, Lettország és Litvánia, valamint hazánk 2012-ig, míg Csehország, Szlovákia és Szlovénia 2013-ig kapott haladékot az államháztartási hiányok lefaragására. A *11. táblázatból* jól látszik, hogy a vizsgált országok többségében az államháztartási pozíciók 2010-ben és 2011-ben egyértelműen javultak, és ez a trend az idén is folytatódik. Az Európai Bizottság 2013-ra vonatkozó előrejelzései értelmében a hiányértékek csak Szlovákia és Magyarország esetében romlanak, de várhatóan csak Szlovákia, illetve Szlovénia adata lesz a megengedett 3 százaléknál magasabb.

Érdemes röviden kitérni arra, milyen intézkedésekkel érik el a vizsgált országok az EU által is szigorúan megkövetelt államháztartási konszolidációt. Habár nincs egységesen alkalmazható recept vagy modell, a térség kormányai sok tekintetben hasonló lépések sorozatával igyekeznek elérni a kitűzött célt. A bevételi oldalon általánosságban jellemző bizonyos *adók* emelése, így áfa-emelésre került sor a visegrádi országokban és Romániában, jövedékiadó-emelésre Magyarországon, Szlovéniában és Romániában, a személyi jövedelemadó és a társasági adó alapjának kiszélesítésére Szlovákiában, vagy új típusú adóként például a *bankadó* bevezetésére Magyarországon és Szlovákiában, illetve a lottóadó kivetésére Csehországban [European Commission 2012a].

11. táblázat: Az államháztartás egyenlege a GDP százalékában

	2007	2008	2009	2010	2011	2012*	2013*
EU27	-0,9	-2,4	-6,9	-6,5	-4,5	n.a.	n.a.
Lengyelország	-1,9	-3,7	-7,4	-7,8	-5,1	-3,0	-2,5
Csehország	-0,7	-2,2	-5,8	-4,8	-3,1	-2,9	-2,6
Szlovákia	-1,8	-2,1	-8,0	-7,7	-4,8	-4,7	-4,9
Magyarország	-5,1	-3,7	-4,6	-4,2	-4,3	-2,5	-2,9
Szlovénia	0,0	-1,9	-6,1	-6,0	-6,4	-4,3	-3,8
Észtország	2,4	-2,9	-2,0	0,2	1,0	-2,4	-1,3
Lettország	-0,4	-4,2	-9,8	-8,2	-3,5	-2,1	-2,1
Litvánia	-1,0	-3,3	-9,4	-7,2	-5,5	-3,2	-3,0
Románia	-2,9	-5,7	-9,0	-6,8	-5,2	-2,8	-2,2
Bulgária	1,2	1,7	-4,3	-3,1	-2,1	-1,9	-1,7

Forrás: Eurostat, Európai Bizottság (* előrejelzés)

Összességében azonban az EU10-országok a hangsúlyt nem annyira a bevételnövelésre, mint inkább a *kiadáscsökkentésre* helyezik. Ebben élen jár Bulgária, amely az állam jövedelemközpontosító szerepét a válság előtti időszakhoz képest jelentősen lefaragta, és (miközben nem nyúlt az adóemelés eszközeihez) a költségvetési egyenleg további javulását a nyugdíjak és a közszféra béreinek befagyasztásával, illetve az állami szubvenciók csökkentésével igyekszik elérni. Az állami szféra „önkorlátozása”, a bérek befagyasztása, a közületi fogyasztás visszafogása szintén jellemző Lengyelországra, Csehországra, Szlovákiára, Lettországra, Litvániára és Romániára. Észtországban azonban éppen ellentétes folyamatok körvonalazódnak: a gyorsan javuló foglalkoztatottság és a jó növekedési kilátások lehetővé teszik a nyugdíjak és a közalkalmazotti bérek emelését, miközben egyenlegjavulás várható. Ezzel szemben Szlovákiában, úgy tűnik, a megszorítások sem hozzák meg a várt eredményt jövőre [European Commission 2012a].

A magyar stratégia annyiban tér el az általánosan alkalmazott irányoktól, hogy a bevételi oldalon a kormány komoly *adócsökkentést* hajtott végre a személyi jövedelemadó, valamint a társasági adó terén – ezzel próbálva serkenteni a fogyasztást/megtakarítást, valamint a kis- és közepes méretű vállalkozások tevékenységét –, és az így kieső bevételeket bankadóval, ágazati különadókkal, valamint a mobiltelefonálásra, a biztosításokra és a pénzügyi tranzakciókra kivetett adókkal igyekszik pótolni. A kiadási oldalon szintén nem a hagyományosnak mondható lépések dominálnak (bár például van megtakarítás és racionalizálás a közszférában), ehelyett inkább a szociális juttatások szigorítására és a nagy ellátórendszerek (egészségügy, oktatás, közlekedés, nyugdíj) átfogó reformjára helyeződött a hangsúly. Az adatok alapján úgy tűnik, a közpénzügyek szempontjából ezek az intézkedések meghozhatják a kívánt eredményt, amit az Európai Bizottság is elismert [European Commission 2012d].

Az államháztartási pozíciók válság miatti megrendülése magával hozta az *államadósságok* felfutását is a vizsgált országok esetében. Mindenekelőtt érdemes kiemelni, hogy – Magyarországot kivéve – erre a térségre kifejezetten alacsony,

jóval az EU-átlag és a maastrichti 60 százalékos határ alatti adósságráta volt jellemző a válság előtt, és az adósságszintek megugrása ellenére még mindig nem éri el a kilenc közül egyik sem a GDP-hez mért 60 százalékot. Az EU10 (és egyben az EU27) éltanulója e tekintetben Észtország, amelyik fegyelmezett költségvetési politikájának köszönhetően alig halmozott fel államadósságot. A másik irigylésre méltó pozícióban Bulgária van: itt az adósság 2000-ben még 70 százalék felett volt, amit azonban a szintén feszes költségvetési politikának és a folyamatosan dinamikus növekedésnek köszönhetően sikerült igen alacsony szintre leszorítani. Mindkét országban enyhe emelkedés volt tapasztalható a krízis hatására, ám a hagyományosan szufficitos költségvetéshez való várható visszatérés e folyamatot vissza fogja fordítani. (12. táblázat).

12. táblázat: Államadósság a GDP százalékában

	2007	2008	2009	2010	2011	2012*	2013*
EU27	59,0	62,5	74,8	80,0	82,5	n.a.	n.a.
Lengyelország	45,0	47,1	50,9	54,8	56,3	55,0	53,7
Csehország	27,9	28,7	34,4	38,1	41,2	43,9	44,9
Szlovákia	29,6	27,9	35,6	41,1	43,3	49,7	53,5
Magyarország	67,1	73,0	79,8	81,4	80,6	78,5	78,0
Szlovénia	23,1	21,9	35,3	38,8	47,6	54,7	58,1
Észtország	3,7	4,5	7,2	6,7	6,0	10,4	11,7
Lettország	9,0	19,8	36,7	44,7	42,6	43,5	44,7
Litvánia	16,8	15,5	29,4	38,0	38,5	40,4	40,9
Románia	12,8	13,4	23,6	30,5	33,3	34,6	34,6
Bulgária	17,2	13,7	14,6	16,3	16,3	17,6	18,5

Forrás: Eurostat, Európai Bizottság (* előrejelzés)

A csoportban a másik végletet Magyarország képviseli, ahol az EU-csatlakozás – a többi vizsgált országgal ellentétben – nem indukált növekedést, miközben a költségvetési hiány és az eladósodás folyamatosan nőtt. Hazánk eleve a legnagyobb adósságrátával lépett az EU-ba, amely 2010-re érte el csúcspontját, majd 2011 óta csökkenésnek indult. Bár a szintje még mindig magas, a kedvező trend miatt Magyarország kikerülhet a legveszélyeztetettebb országok csoportjából a pénzpiacoknak való kitettség szempontjából. Ez mondható el Lengyelországról is, ahol az 55 százalékos alkotmányos korlát tavalyi átlépése azonnali intézkedésekhez vezetett, és a trend az idén megfordulni látszik. A többi vizsgált ország esetében azonban igen jelentősnek mondható az adósságszintek megugrása: 2007-hez képest az idei évre nagyságrendileg Csehország 16, Szlovákia 20, Románia 22, Litvánia 23, Szlovénia 32, Lettország pedig 35 százalékponttal rontotta teljesítményét a GDP-ben mérve. E rohamosan romló trend azonban fékeződni látszik az említett országok többségében, ugyanakkor a 2013-ra vonatkozó szlovák és a szlovén adat már aggodalomra adhat okot. Egyben ez az a két ország, ahol az Európai Bizottság a jövő évre a legnagyobb költségvetési hiányt várja a térségen belül. Szlovákiában ennek oka, hogy a válság óta lényegében hasonló szinten alakuló bevételek mellett a

2009–2010-ben radikálisan megugrott kiadások lassabban fékeződnek [Túry 2012]. Szlovéniában pedig a gazdaság igen gyenge teljesítménye mellett a hatalmas társadalmi ellenállás (elutasító népszavazások) miatt egyelőre nem sikerült komolyabb államháztartási átalakítást végrehajtani [Somai 2012]. A térségben egyébként – hazánk mellett – Lettország és Románia adósságát is növelte egy-egy nemzetközi (alapvetően IMF-EU) hitelcsomag, amelynek visszafizetését Magyarország esetében 2011 őszén, Lettország és Románia esetében pedig az idei évben kellett megkezdeni. Ahhoz, hogy az EU10 az adósságválság által sújtott Európai Unión belül ismét a legkevésbé problematikus régióvá válhasson, elengedhetetlenül szükséges az állami újraelosztás fenntartható modelljének kialakítása, valamint a tartós növekedés beindítása.

8. ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

A közép- és kelet-európai térségben a 2009-es év vízvázasztó volt. A válság igen dinamikus növekedési és felzárkózási trendeket tört meg a tíz országból kilencben (Magyarország kivételével). A 2009-ben bekövetkezett *recesszió* (illetve Lengyelország esetében csupán a növekedési ütem lefékeződése) a termelés, a fogyasztás és az export zsugorodásához vezetett, miközben sok esetben drámaian megemelkedett a munkanélküliség. Az államháztartások bevételeinek zuhanása *tetes hiányokat* eredményezett, amit *az államadósságok felfutása* kísért. A válság azonban két mutatóra kedvező hatással volt: a beszűkülő kereslet miatt csökkent az import és összességében látványosan javultak a folyó fizetési mérlegek, továbbá lezorzult a krízis előtt magas infláció is.

A 2010-es és a 2011-es év során – a javuló európai gazdasági környezetben – a régióban *a kilábalás egyértelmű jelei mutatkoztak*, ami az előrejelzések alapján a 2012-es megtorpanás után *2013-ban folytatódhat*. A növekedés mértéke és szerkezete eltérő a térség országaiban. Úgy tűnik, azok az országok érnek el nagyobb növekedést, ahol erőteljes beruházási tevékenység valósul meg, miközben a megszorítások miatt a magán- és a közületi fogyasztás zömében még stagnál. Kedvező jel, hogy az export mindenhol dinamikusan bővül, és bár a nettó kivitel nem mindenütt járul hozzá a GDP növekedéséhez, a külgazdasági egyensúlyok terén jelentős javulás ment végbe a válság előtti évekhez képest (elsősorban a balti és a balkáni tagállamokban, valamint Magyarországon is). A munkanélküliség javulása időigényes folyamat, a csoportból egyelőre csak Csehország és Románia rendelkezik az uniós átlagnál alacsonyabb adatokkal, a többi országban 10 százalék közeli, vagy afeletti szintek várhatók idén és jövőre is. Az európai adósságválság következtében tovább szigorodó szabályoknak megfelelően a térségben megindult a közpénzügyi konszolidáció, *az államháztartási pozíciók jelentősen javultak*: míg 2009-ben a tíz országból csak Észtország nem lépte túl a 3 százalékos GDP-arányos határt, az Európai Bizottság előrejelzése szerint 2013-ban már csak két ország, Szlovákia és Szlovénia deficitje lesz a megengedettnél nagyobb. Ezzel párhuzamosan a többségében drámai ütemben megnőtt, de (a magyar adatot leszámítva) még mindig a 60 százalékos maastrichti küszöb alatti szinten lévő államadósságok leépítése hosszabb időt vehet igénybe néhány vizsgált országban, különös tekintettel Szlovákiára és Szlové-

niára, miközben a trend egyelőre csak Lengyelországban és Magyarországon fordult a kedvező irányba.

Az e cikkben vizsgált makrogazdasági adatok fényében végül érdemes összegezni Magyarország erősségeit és gyengeségeit. Hazánkat már a válság is legyengült állapotban érte, hiszen *a csatlakozástól a magyar gazdaság* – az EU10 többi tagjával ellentétben – *nem kapott lendületet*. A GDP alig érezhető növekedése (és így a felzárkózás üteme) messze elmaradt a térség átlagától, amihez igen lanyha beruházási tevékenység, a legalacsonyabb foglalkoztatás, magas infláció, deficités folyó fizetési mérleg, igen magas, majd lassan csökkenő államháztartási hiány, illetve megugró államadósság társult. A válság, a zsugorodó nyugat-európai kereslet, valamint az Európai Unió egyre szigorodó fiskális szabályai beszűkítették a kormányváltás után, 2010 közepén indított új gazdaságpolitika mozgásterét. Az azóta eltelt két és fél év eredményei azt mutatják, hogy Magyarországnak sikerült a kedvező irányba terelnie a közpénzügyeket: az államháztartási hiány 3 százalék alatt tartása mellett az államadósság csökkenni kezdett. Emellett a jó külgazdasági teljesítménynek köszönhetően hazánk folyófizetésimérleg-pozíciója a legjobb a térségben, miközben árnyalatnyi javulás tapasztalható a munkaerőpiaci mutatókban is. A magyar gazdaság motorjait azonban továbbra sem sikerült beindítani: az idei évben a magán- és közületi fogyasztás mellett a beruházási tevékenység is a mélyponton van, egyedül az exportnak köszönhetően nincs még nagyobb visszaesés. A gyarapodás legfőbb gátja az állami, az üzleti és a háztartási szférában egyaránt kialakult *eladósodottság*, ami a jelenlegi adósságválságban különösen beszűkíti mindhárom szektor mozgásterét, akár a beruházások, akár a fogyasztás szempontjából. Ezért elmondható, hogy az eddigi lépések jó irányt jelentenek a kibontakozáshoz, de a dinamikus növekedés és felzárkózás még további erőfeszítéseket és várhatóan hosszabb időt igényel.

FORRÁSOK

- European Commission, Directorate General for Energy (2011): *Hungary – Magyarország*. http://www.energy.eu/country_overview/Hungary_2011.pdf, lekérdezve: 2012. 08. 02.
- European Commission (2012a): *Forecasts for EU Member States*. http://ec.europa.eu/economy_finance/eu/forecasts/2012_spring_forecast_en.htm, lekérdezve: 2012. 07. 31.
- European Commission (2012b): *Europe 2020*. http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm, lekérdezve: 2012. 08. 02.
- European Commission (2012c): *Overview of ongoing excessive deficit procedures*. http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/deficit/index_en.htm, lekérdezve: 2012. 08. 02.
- European Commission (2012d): *Communication from the Commission to the Council. Assessment of action taken by Hungary in response to the Council Recommendation of 13 March 2012 with a view to bringing an end to the situation of excessive government deficit*, Brussels, 30.5.2012, COM(2012) 276 final

- Eurostat (2012): *Statistics A – Z*. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/a_to_z, lekérdezve: 2012. 07. 31.
- Meisel S. (2012): „Észtország”, „Lettország”, „Litvánia”. In: Túry G.–Vida K. (szerk.): *Monitoring jelentés 2012*. Budapest: MTA KRTK Világgazdasági Intézet, http://www.vki.hu/VKI_Monitoring2012.pdf, lekérdezve: 2012. 08. 02.
- Meisel S.–Vida K. (2012): „Összefoglaló”. In: Túry G.–Vida K. (szerk.): *Monitoring jelentés 2012*. Budapest: MTA KRTK Világgazdasági Intézet, http://www.vki.hu/VKI_Monitoring2012.pdf, lekérdezve: 2012. 08. 02.
- Orosz Á. (2012): „Bulgária”, „Románia”. In: Túry G.–Vida K. (szerk.): *Monitoring jelentés 2012*. Budapest: MTA KRTK Világgazdasági Intézet, http://www.vki.hu/VKI_Monitoring2012.pdf, lekérdezve: 2012. 08. 02.
- Somai, M. (2012): „Szlovénia”. In: Túry G.–Vida K. (szerk.): *Monitoring jelentés 2012*. Budapest: MTA KRTK Világgazdasági Intézet, http://www.vki.hu/VKI_Monitoring2012.pdf, lekérdezve: 2012. 08. 02.
- Túry G. (2012): „Csehország”, „Szlovákia”. In: Túry G.–Vida K. (szerk.): *Monitoring jelentés 2012*. Budapest: MTA KRTK Világgazdasági Intézet, http://www.vki.hu/VKI_Monitoring2012.pdf, lekérdezve: 2012. 08. 02.
- Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche (2012): *Foreign Direct Investment in Central, East and Southeast Europe: A short-lived FDI recovery*. <http://www.wiiw.ac.at>, lekérdezve: 2012. 07. 31.
- Wisniewski A. (2012): „Lengyelország”. In: Túry G.–Vida K. (szerk.): *Monitoring jelentés 2012*. Budapest: MTA KRTK Világgazdasági Intézet, http://www.vki.hu/VKI_Monitoring2012.pdf, lekérdezve: 2012. 08. 02.